

זאת ירושלים:

גזל ו אלימות באל-עיסאווייה

מאי 2020

בצלם
BTSELEM
بتسيلم

זאת ירושלים:

גזל ואלים באל-עיסאויה

מאי 2020

מחקר וכתיבה: אייל הראובני
עבודת שטח: עאמר עארורי
מפה: פאדי ג'עפר
עריכה לשונית: אריאל הנדל
צילום כריכה: אורן זיו/אקטיביסטילס, 19.11.11
עיצוב: סטודיו עינהר
ISBN 978-965-7613-41-2

בצלם מבקש להודות להאני עיסאווי, דרוויש דרוויש, מוחמד אבו חומוס, אדריכלית אפרת כהן-בר מבמקום, דרור אטקס מכרם נבות,
עו"ד דני זיידמן ופעילי Free Jerusalem על עזרתם בהכנת הדו"ח.

מבוא

6

פרק 1: הגזל המתמשך של אדמות אל-עיסאווייה

7

פרק 2: מדיניות של אי-תכנון

9

פרק 3: התעמרות המשטרה בתושבי אל-עיסאווייה
מאז אפריל 2019

16

מסקנות

22

את מעמד תושבות הקבע. לפי נתוני העירייה, בשנת 2015 היו בשכונה כ-1,840 דירות.³ מתכננים שנשכרו על ידי העירייה והנהגת השכונה מעריכים כי נכון להיום מספר הדירות בשכונה נע בין 3,700 ל-4,000.⁴

הצפיפות בשכונה מגיעה ל-25 נפש לדונם בממוצע, כמעט פי שלושה מאשר בשכונות היהודיות הסמוכות לה - הגבעה הצרפתית וצמרת הבירה, שבהן צפיפות האוכלוסייה לדונם עומדת על 8.9 נפשות - ופי 3.5 מצפיפות האוכלוסייה הממוצעת בכל העיר ירושלים.⁵

מציאות זו היא תוצאה ישירה של המדיניות שמיישמת ישראל במזרח ירושלים בכלל, שאל-עיסאווייה היא רק דוגמה אחת שלה, קיצונית במיוחד. מדיניות זו מתבססת על תפיסתה של ישראל את התושבים הפלסטינים בעיר כמהגרים בלתי רצויים שיש להרחיקם מבתיהם ומערים באמצעות הפיכת חייהם לבלתי נסבלים: איסורים דרקוניים על בנייה, בידוד העיר משאר שטח הגדה, הימנעות מכוונת מהשקעה בתשתיות ובשירותים בשכונות הפלסטיניות - כל אלה במטרה לייצר מציאות שתבטיח את העליונות היהודית הדמוגרפית בעיר.

הפרק הראשון בדו"ח סוקר את גזל אדמותיה של אל-עיסאווייה מאז 1967. הפרק השני מציג את מדיניות רשויות התכנון, המונעת במכוון כמעט כל בנייה חוקית בשכונה. הפרק השלישי עוסק במבצע שמנהלת המשטרה בשכונה בשנה האחרונה, תוך התמקדות בסוגיית מעצרי הקטינים.

אל-עיסאווייה שבמזרח ירושלים עולה לכתורת מזה כשנה, מאז החלה המשטרה לנהל בשכונה מבצע מתמשך של התעמרות וענישה קולקטיבית. המבצע, שהחל באפריל 2019 ונמשך עד היום בעוצמות משתנות, כולל כניסות יומיומיות של כוחות משטרה לשכונה ללא כל סיבה, עימותים עם התושבים, ביצוע מעצרים - בעיקר של קטינים - הטרדות של התושבים, חיפושים מיותרים בכליהם והנפקה סיטונית של דו"חות תנועה בעילות מופרכות. ואולם מבצע זה משקף רק פן אחד של המדיניות שמיישמת ישראל בשכונה מאז סיפחה לשטחה חלקים ממנה ב-1967.

אל-עיסאווייה, מהשכונות העניות בעיר, שוכנת על מורדותיו המזרחיים של רכס הר הצופים, כשהיא כלואה בתוך רצף של מוסדות ישראליים, שכונות יהודיות, בסיסים צבאיים וכבישים שנבנו על אדמותיה: במזרח ובצפון גובלת השכונה בכביש מס' 1, המחבר את ירושלים להתנחלות מעלה אדומים; מצפון, ממערב ומדרום-מערב, סוגרים על השכונה בית החולים הדסה הר הצופים, קמפוס האוניברסיטה העברית, השכונות הגבעה הצרפתית (גבעת שכירא) וצמרת הבירה והבסיס הצבאי עופרית; ומדרום לשכונה, מתכננות הרשויות הישראליות להקים גן לאומי.

אין לרשויות הישראליות נתונים מדויקים ומוסמכים בנוגע להיקף אוכלוסיית השכונה או למספר הבתים בה. בשנת 2017 נאמדה אוכלוסיית אל-עיסאווייה ב-18,230 נפש.¹ הנהגת השכונה מעריכה כי כיום מתקרב מספר תושביה לכ-22,000 נפש, שכחמישית מתוכם עברו לשכונה לאחר הקמת גדר ההפרדה בירושלים באמצע העשור שעבר.² תושבים אלה, שחיו תקופה מסוימת מחוץ לגבולותיה המוניציפליים של ירושלים, חזרו להתגורר בעיר מחשש שישראל תשלול מהם

1. שנתון סטטיסטי לירושלים 2019, מכון ירושלים למחקרי מדיניות, 2019, עמ' 34.

2. פגישות עם האני עיסאווי, 24.10.19 ו-15.1.20.

3. יערה איסר, השכונות הערביות במזרח-ירושלים, מחקר תשתית והערכה - עיסאווייה, מכון ירושלים למחקרי מדיניות, 2016, עמ' 15.

4. שם, עמ' 23-24; שם, עמ' 23-24; ר' גם התנגדות במקום לתכנית 992סנא' - גן לאומי מורדות הר הצופים, 20.1.13, עמ' 15; שיחה עם אדריכל אמיר אלישע ממשרד ארי כהן אדריכלות ובניין ערים, 27.11.19.

5. צפיפות האוכלוסייה באל-עיסאווייה חושבה בהתאם להערכת מספר התושבים בשכונה, 22,000 נפש, ביחס לשטחה הבנוי, כ-860 דונם, שחושב על ידי דורו אטקס מכרם נבות. חישוב צפיפות האוכלוסייה בגבעה הצרפתית וצמרת הבירה מבוסס על נתוני האוכלוסייה משנת 2017, ר' שנתון סטטיסטי לירושלים 2019, לעיל הערה 1, עמ' 32. חישוב צפיפות האוכלוסייה בירושלים כולה מבוסס על לוח 2.24 שבשנתון הסטטיסטי לישראל 2019, "אוכלוסייה וצפיפות לקמ"ר ביישובים שמנו 5,000 תושבים ויותר ב-31.12.18".

פרק 1: הגזל המתמשך של אדמות אל-עיסאויה

מיד לאחר הסיפוח ערכה ישראל מפקד אוכלוסין ובו נמנו באל-עיסאויה 1,613 תושבים.⁸

כחצי שנה לאחר מכן, בינואר 1968, הפקיעה ישראל את הנחש הראשון מהאדמות שסיפחה. הפקעת האדמות נועדה להקמת שכונות יהודיות חדשות בשטח המסופח - מעלות דפנה, רמת אשכול, גבעת המבשר והגבעה הצרפתית - ולצורך חיבורו של מרכז העיר לאזור הר הצופים.⁹ בהפקעה זו נכללו כ-600 דונם מאדמות אל-עיסאויה, אשר שימשו לבניית חלקים משכונות הגבעה הצרפתית וצמרת הבירה, להרחבת קמפוס האוניברסיטה העברית ובית החולים הדסה הר הצופים ולהקמת הבסיס הצבאי עופרית שברכס הר הצופים.¹⁰

ב-1982 הפקיעה ישראל כמאה דונם נוספים עבור סלילת כביש מספר 1 הארצי.¹¹ מאז מתייחסות הרשויות הישראליות לכביש זה כאל קו הגבול המזרחי של השכונה ומונעות מתושביה שימוש באדמותיהם שמעבר לו (ובהן כמה מאות דונמים שנכללו בתחום המוניציפלי של ירושלים). יתרה מכך, באמצעות החברה העירונית מוריה, מתכננת עיריית ירושלים הרחבה של מקטע מכביש זה, במסגרת פרויקט הפרדה מפלסית בצומת הגבעה הצרפתית, הסמוך ליציאה המזרחית מאל-עיסאויה. מהלך זה ימנע מתושבי השכונה את אפשרות השימוש בכתשעים דונם נוספים מאדמותיהם הסמוכות לכביש.¹²

נוסף על הקרקעות שישראל כבר גזלה מהשכונה, ישנן תוכניות להשתלטות על כמעט אלף דונם נוספים. רשות הטבע והגנים, עיריית ירושלים והרשות לפיתוח ירושלים מתכננות להקים את הגן הלאומי "מורדות הר הצופים" על שטח של כ-450 דונם מאדמות השכונה - ואילו עיריית ירושלים יוזמת הקמת

מאז כיבוש הגדה המערבית גזלה ישראל יותר מ-90% מאדמות אל-עיסאויה באמצעים שונים, שהופעלו תמיד לצורכי הציבור היהודי. בין אם בהפקעה, בהכרזה כ"אדמות מדינה" או בתפיסה בצווים צבאיים - גזל הקרקעות של מתושבי אל-עיסאויה כל אפשרות לעשות שימוש מניב באדמותיהם, והוא בין הגורמים העיקריים לעוניים של תושבי השכונה. בשטחים המעטים שנותרו לתושבים הטילה ישראל הגבלות דרקוניות על הבנייה, מה שהגביר עוד יותר את מצוקת הדיור של התושבים (ר' בפרק הבא).

הרישום המפורט ביותר של אדמות אל-עיסאויה נערך על ידי שלטונות המנדט הבריטי ב-1945, במסגרת סקר בעלויות קרקע בכפרים פלסטיניים, שהתבסס על תשלומי מיסים של התושבים החל מהתקופה העות'מאנית. על פי הסקר השתרעו אדמות אל-עיסאויה על פני 10,417 דונם - שהשתרעו מרכס הר הצופים עד אזור ח'אן אל-אחמר במזרח (ר' מפה). שטחו הבנוי של הכפר עמד על 47 דונם. 235 דונם נרשמו כ"אדמות יהודים": אדמות שנרכשו בידי מוסדות ציוניים וכללו את קמפוס הר הצופים של האוניברסיטה העברית ואת בית החולים הדסה. 3,099 דונם היו אדמות חקלאיות מעובדות, שבהן גידלו התושבים דגנים מסוגים שונים לצריכה עצמית. כ-180 דונם נוספים של אדמות חקלאיות עובדו בידי יהודים. שאר אדמות אל-עיסאויה לא היו מעובדות.⁶

א. גזל אדמות אל-עיסאויה בתוך התחום המוניציפלי של ירושלים

ב-1967 סיפחה ישראל לשטח המוניציפלי של ירושלים כ-70,000 דונם משטח הגדה המערבית, ובהם 2,230 דונם מאל-עיסאויה שהיו כרבע מאדמותיה.⁷ בשטח זה נכלל כל השטח הבנוי של אל-עיסאויה, שהוערך אז בכ-500 דונם.

6. Village Statistics - 1945 as at 1.4.45, The Department of Land Settlement

ר' צילום: http://users.cecs.anu.edu.au/~bdm/yabber/census/VSpages/VS1945_p24.jpg

7. במקום, סקר השכונות הפלסטיניות בירושלים המזרחית - מכשולים והזדמנויות בתכנון, 2013, עמ' 26.

8. מפקד האוכלוסין והדיור - תשכ"ז - מזרח ירושלים, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיריית ירושלים, 1968, לוח 2 (משקי הבית, לפי הרובע, תת הרובע, והאזור הסטטיסטי, הנפשות, לפי המגורים, הגיל, המין, הרובע, תת הרובע, והאזור הסטטיסטי).

9. ילקוט הפרסומים 1425, 11.1.68, עמ' 688. הפקעה מתוקף פקודת הקרקעות (רכישה לצורכי ציבור) 1943 (תיקון משנת 1946). ר' נתונים על הפקעה זו באתר בצלם: https://www.btselem.org/hebrew/jerusalem/land_expropriation_statistics

10. מדידת השטחים שהופקעו ב-1968 נעשתה על ידי שרי קורניש במבוקם.

11. מדידת שטחי הכביש שהופקעו נעשתה על ידי שרי קורניש במבוקם. תוכנית מספר 316, התוויית דרך חדשה (כביש הר הצופים-מעלה אדומים) שכונת גבעת שפירא, פורסמה ברשומות ב-4.11.82.

12. ר' פרויקט מחלף צומת עיסאויה במערכת ה-GIS של חברת מוריה.

מטמנת עפר ופסולת בנייה בשטח של כ-450 דונם ממזרח לכביש מס' 1 (על תוכניות אלה והשלכותיהן ר' בפרק הבא). תוכניות אלה טרם אושרו במוסדות התכנון, אולם כבר כעת תושבי השכונה אינם מורשים להשתמש באדמות שהוקצו עבור מימושן. עשרות דונמים נוספים ייגזלו מתושבי אל-עיסאווייה אם תתממש התוכנית לסלילת ההמשך של כביש הטבעת המזרחי, הצפוי להתחבר באמצעות מחלף לכביש מספר 1 באזור הכניסה המזרחית לשכונה.

ב. תפיסת אדמות אל-עיסאווייה בשטחים שלא סופחו

ישראל גזלה נתחים גדולים גם מאדמות אל-עיסאווייה שלא סופחו לירושלים. ב-1975 הופקעו כ-2,900 דונם מאדמות אלה, כחלק מהפקעת ענק של כ-30,000 דונם מקרקעות הגדה המערבית לטובת הקמת ההתנחלות מעלה אדומים ואזור התעשייה הסמוך לה, מישור אדומים.¹³

מאז ראשית שנות השמונים של המאה שעברה ועד אמצע העשור הראשון של שנות האלפיים הכריזה ישראל בהדרגה על עוד כ-3,800 דונם של אדמות לא מעובדות של אל-עיסאווייה כ"אדמות מדינה". אדמות אלה נכללו כבר קודם לכן בתחום השיפוט של ההתנחלות מעלה אדומים - חלקן בשטח המכונה E1, השוכן מצפון לשטח הבנוי של ההתנחלות ומיועד להרחבתה ולחיבורה לתחום המוניציפלי של ירושלים.¹⁴

ב-2002 נתפסו כ-45 דונם נוספים מאדמות אל-עיסאווייה עבור הקמת בסיס מצודת אדומים של משמר הגבול.¹⁵ תפיסת אדמות אלה, שהוכרזו מאוחר יותר כ"אדמות מדינה", חוסמת את גישתם של תושבי אל-עיסאווייה אל מעט האדמות החקלאיות שעוד נותרו להם.¹⁶

13. מדידת השטחים שהופקעו ב-1975 נעשתה על ידי דרור אטקס מכרם נבות. ר' מפת ארגון כרם נבות של אדמות אל-עיסאווייה (צויצה בטוויטר ב-7.8.19) והתכתבות עם דרור אטקס, 27.11.19. ר' גם במקום ובצלם, כרוניקה של סיפוח ידוע מראש - כוונותיה של ממשלת ישראל בהקמת מעלה אדומים, התוכנית לחברה לירושלים והפניעה בפלסטינים, דצמבר 2009, עמ' 9-11. ההפקעה בוצעה ב-1.4.75, בהסתמך על החלטה מס' 385 של ועדת השרים לענייני הקצאת קרקעות מ-30.3.75.

14. מדידת האדמות שהוכרזו כ"אדמות מדינה" נעשתה על ידי דרור אטקס מכרם נבות. להרחבה על מתחם E1 ר' כרוניקה של סיפוח ידוע מראש, לעיל הערה 13, עמ' 30-33.

15. צו תפיסה 11/02 (אזור יהודה והשומרון) - התשס"ב-2002 וצו תפיסה 11/02 (הארכה ותיקון גבולות מס' 2).

16. השכונות הערביות במזרח-ירושלים, לעיל הערה 3, עמ' 11.

פרק 2: מדיניות של אי-תכנון

גובה העצים ברדיוס של כ-500 מטרים מהאנטנות שבבסיס הצבאי הסמוך, עופרית. בשטח התוכנית ישנן גם שתי מובלעות בנויות שנותרו ללא תכנון. התוכנית ייעדה כמאה דונם להקמת מבני ציבור - אולם כמחציתם יועדו דווקא להרחבת קמפוס האוניברסיטה ולמבנים בשכונת הגבעה הצרפתית, על קרקעות שכבר הופקעו. השטחים הנותרים יועדו לבניית בתי ספר וגני ילדים בשכונה, אך רק חלקם נבנה מאז. התוכנית גם הציעה מערך דרכים, אך זה שורטט תוך התעלמות מוחלטת מהבנייה הקיימת ומהדרכים שכבר היו בשכונה.¹⁸

וכך, עוד בטרם אושרה, מיצתה התוכנית כמעט את כל פוטנציאל הבנייה שנקבע בה והפכה ללא רלוונטית. היא לא הציעה אפשרויות לפיתוח כלכלי משמעותי בשכונה ונעדר ממנה אופק תכנוני שיענה על גידול האוכלוסייה הצפוי. אין מדובר בתוצאה מקרית אלא במדיניות מכוונת: תוכנית זו, בדומה לתוכניות אחרות שהוכנו באותה תקופה לשכונות פלסטיניות אחרות במזרח ירושלים, לא נועדה מלכתחילה לשרת את צורכי האוכלוסייה הפלסטינית אלא לשמר את העליזות הדמוגרפית של האוכלוסייה היהודית בעיר. זאת במסגרת מדיניות "המאזן הדמוגרפי" שהיא, כפי שהגדירה מנהל אגף מדיניות תכנון במשרד הפנים, ישראל קמחי, עוד ב-1975, "אחת מאבני היסוד בתהליך תכנונה של ירושלים".¹⁹

ב-2004 יזמה הנהגת השכונה, יחד עם עמותות במקום, הכנת תוכנית מתאר חדשה (פרויקט קמינקר לתכנון אל-עיסאווייה).²⁰ משרד הפנים והעירייה תמכו ביוזמה זו, לפחות בראשית דרכה. מהנדס העיר דאז, אורי שטרית, שייצג את העירייה במו"מ מול תושבי אל-עיסאווייה, הסכים להקפיא את ביצועם של צווי ההריסה בשכונה במהלך הכנת התוכנית בתמורה להבטחת התושבים שלא לבנות ללא היתרים.²¹ תוכנית זו ביקשה להכפיל את השטח הבנוי באל-עיסאווייה ל-1,350 דונם (כ-60% מאדמות השכונה שסופחו), כך שתסדיר את הבנייה הקיימת ותאפשר בנייה חדשה שתענה על גידול האוכלוסייה הצפוי עד 2020. המתכננים עדיין נדרשו לעמוד

כמעט 53 שנים חלפו מאז סיפחה ישראל לשטחה חלקים מאל-עיסאווייה. במהלך השנים הללו עשו הרשויות הישראליות מאמצים ניכרים כדי למנוע בה כל בנייה ופיתוח, בין השאר באמצעות הימנעות מהכנת תוכנית מתאר הולמת לשכונה והכשלת תוכנית שהכינו התושבים עצמם בשיתוף עמותות במקום. בנסיבות אלה, לא רק שהתושבים אינם יכולים לקבל היתרי בנייה למגורים, אלא שבמקביל נתלת העירייה במציאות התכנונית שהיא בעצמה יצרה כתירוץ להימנעות מהקמת מוסדות ציבור - ובכלל זה מוסדות חינוך ואזורי תעסוקה - ומפיתוח ותחזוקה של תשתיות הכבישים ורשתות אספקת המים, הניקוז והביוב המזנחות.²²

מובן כי היעדרה של תוכנית מתאר ראויה אינו מבטל את הצורך של התושבים בבתי מגורים. באין ברירה בנו רבים מהם את בתיהם ללא היתרים - ובכך נגזרו עליהם חיים של חוסר ודאות, תחת איום מתמיד שלבתייהם יוצאו צווי הריסה או שיחויבו בקנסות בסך מאות אלפי שקלים.

א. העדר תכניות מתאר הולמות לשכונה

ב-1979, 12 שנה לאחר סיפוח השכונה, החלה עיריית ירושלים להכין תוכנית מתאר ראשונה לאל-עיסאווייה. התוכנית, שהוכנה ללא כל שיתוף של התושבים ונכנסה לתוקף רק בסוף שנת 1991, היא התוכנית התקפה עד היום.

כבר בזמן יצירתה, לפני יותר מארבעים שנה, הייתה התוכנית רחוקה מלספק את צורכי התושבים - ובוודאי שהיא אינה משקפת את צורכיהם הנוכחיים. התוכנית הוחלה על שטח של 663 דונם, שהם פחות מ-30% מאדמות השכונה שסופחו לישראל. היא תחמה את השטח שהיה כבר בנוי באותה עת, ובו כ-1,400 דירות, והותירה שטחים מצומצמים בלבד לבנייה נוספת. ב-90% משטח התוכנית הוגבלה הבנייה לשתי קומות בלבד, בטענה שהצבא דרש להגביל את גובה הבנייה ואת

17. ר' את מעט הפרויקטים העירוניים המתוכננים באל-עיסאווייה במערכת ה-GIS של חברת מוריה. תכנון של 2 אשכולות גנים: https://jerusalemuni.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=0bd386a75b004f45a2ac940fe_41437f7. בינואר 2020 נחנך באל-עיסאווייה גן משחקים ראשון שהקימה העירייה, ר' אלון לוי, "בצל המתיחות בעיסאווייה: גן שעשועים חדש נחנך לילדי עיסאווייה", mynet ירושלים, 16.1.20.
18. תוכנית 2316, תוכנית המתאר לשכונת אל-עיסאווייה. ר' גם סקר השכונות הפלסטיניות בירושלים המזרחית, לעיל הערה 7, עמ' 26 והשכונות הערביות במזרח-ירושלים, לעיל הערה 3, עמ' 22.
19. על מדיניות המאזן הדמוגרפי ר' בנייה במלכודת התכנון - מדיניות, תכנון ופיתוח בשכונות הפלסטיניות במזרח ירושלים, במקום, 2015, עמ' 16-20.
20. במקום, פרויקט קמינקר לתכנון אל עיסאווייה.
21. המידע נמסר לבצלם בפגישה עם אדריכלית אפרת כהן-בר במקום, 10.10.19.

במגבלת הגובה שדרש הצבא - למרות שבאותה עת כבר חרגו ממנה עשרות מבנים בשכונה - אולם באזורים שבהם מגבלה זו לא חלה, תוכננה בנייה לגובה של עד שמונה קומות. נוסף על כך, הציעה התוכנית מערכת כבישים המתבססת על הדרכים הקיימות באל-עיסאווייה (שלא עמדו בתקנים הנדרשים) וכן כביש טבעת היקפי שיקל על עומסי התנועה בשכונה. התוכנית כללה גם הקמת מרכז תעסוקה ובית ספר באדמות השכונה שנותרו ממזרח לכביש מספר 1.²²

בסוף 2010 הודיעו הנהגת השכונה ובמקום כי בשל שורה של קשיים, שהציבו בפניהם העירייה וגורמים נוספים, הם אינם רואים כל תוחלת בהמשך הכנת תוכנית המתאר - וזו נגנזה. המכשול העיקרי שבו נתקלו המתכננים היה הפגיעה בגודל התוכנית. עתודות הקרקע בשכונה כבר צומצמו מאוד בשל מדיניותה של ישראל, כאשר כמעט כל אדמות השכונה הוקצו כבר לשימושים אחרים - ואף בעתודת קרקע קטנה, הצמודה לשכונת צמרת הבריה, אשר העירייה כל בנייה. במצב זה, עתודת הקרקע המרכזית שנותרה לשכונה נמצאת מדרום לה, כהמשך טבעי וישיר לרצף הבנוי הקיים. אלא שדווקא על שטח זה, שכבר הושגה הסכמה עם מוסדות התכנון באשר להכללתו בשטח התוכנית, החליטה בשלב זה רשות הטבע והגנים (רט"ג) להקים גן לאומי בשם "מורדות הר הצופים" - תחילה באופן עצמאי ולאחר מכן בתמיכת העירייה והרשות לפיתוח ירושלים.²³ הגן הלאומי מתוכנן להשתרע על כל השטח שנותר בין שכונות אל-עיסאווייה וא-טור. בכך תחסם כל אפשרות לפיתוח עתידי של שכונות אלה וייומנו מימושה של תוכנית המתאר החדשה.²⁴

הכרזה על גן לאומי נעשית לרוב באתרים בעלי ערכים היסטוריים יוצאי דופן או בשטחים שיש בהם צמחייה ובעלי חיים ייחודיים.

ואולם ניתן לראות על נקלה שהגן הלאומי המוצע נעדר לחלוטין ערכים כאלה. ואכן, בעוד השר להגנת הסביבה לשעבר, עמיר פרץ, קבע שאין באזור "ערכי טבע רגילים במיוחד או שרידים ארכיאולוגיים ייחודיים" המצדיקים את הפיכת האזור לגן לאומי, רט"ג התעקשה והצדיקה את הקמתו בנימוקים תיאולוגיים, על סמך מובאות מספר דברים, תהלים ושירי השירים, המתארות את המבט מהר הצופים אל עבר "הסֶרֶק המדברי". עמדה זו הוצגה תוך התעלמות מהבנייה באזור, כפי שיבחין כל מי שבאמת יעמוד במקום ויביט אל עבר אותו "ספר מדברי": החל מבתי העירייה הפלסטינית א-זעים ועד לבנייה המסיבית המתוכננת על ידי ישראל וכוללת אלפי דירות ומתחם מלונות באזור E1.²⁵

בהתחשב בכל אלה, נראה כי הקמת הגן לא נועדה אלא למנוע בנייה ופיתוח בשכונות הפלסטיניות הסמוכות. מסקנה זו מתבססת גם על הניסיון המצטבר מהתפקיד הדומה שממלאים גנים לאומיים אחרים שהוקמו במזרח ירושלים, המונעים גם הם רצף בין השכונות הפלסטיניות הסמוכות להם. מסיבה זו כינה בצלם גנים אלה "מעלה הכזבים", ושולם עכשיו הגדירה אותן כ"התנחלויות שקופות".²⁶

בסוף 2012 ניסו העירייה ורט"ג לעקוף את הליכי התכנון ולכפות את הקמת הגן הלאומי באמצעות שימוש חריג בחוק העזר העירוני למילוי מחפורות וסילוק מפגעים. חוק עזר זה אפשר הוצאת "צווי גינון" שהכריזו על שטח עצום של כ-1,200 דונם - שטח גדול יותר מזה שהוקצה אי פעם לשימוש תושבי אל-עיסאווייה - כגינת ענק זמנית.²⁷ "גינה" זו הייתה אמורה לכלול את הבסיס הצבאי עופרית ובתי מגורים באל-עיסאווייה וא-טור.²⁸ ער שהגישה במקום לבית המשפט לעניינים מקומיים סיכל כוונה זו.²⁹ ראש הממשלה בנימין נתניהו הצטרף גם הוא למאמצים להקמת הגן ושנה

22. תוכנית 11500 מפורטת של שכונת עיסאווייה. להרחבה ר' סקר השכונות הפלסטיניות בירושלים המזרחית, לעיל הערה 7, עמ' 25; השכונות הערביות במזרח-ירושלים, לעיל הערה 3, עמ' 23.
23. סקר השכונות הפלסטיניות בירושלים המזרחית, לעיל הערה 7, עמ' 25. ר' גם מציבורי ללאומי - גנים לאומיים בירושלים המזרחית, במקום, 2012, עמ' 29-31.
24. התנגדות במקום לתוכנית 11502, לעיל הערה 4, ר' גם השכונות הערביות במזרח-ירושלים, לעיל הערה 3, עמ' 13.
25. ניר חסון, "השר פרץ הורה לעצור את תכנית הגן הלאומי במורדות הר הצופים", הארץ, 3.10.13; מציבורי ללאומי, לעיל הערה 23, עמ' 24-26 ו-29-33; סעיפים 101-118 בהחלטת ועדת המשנה לערים של המועצה הארצית לתכנון ובניה בעניין הגן הלאומי, דרוויש דרוויש והאני עיסאווי ואח' נ' הוועדה המחוזית לתכנון ובניה ירושלים ואח', 18.10.13; מצגת מרחב ירושלים ברט"ג, ר' גם ללאומי - מורדות הר הצופים" שהוגשה לוועדה המחוזית לתכנון ובניה ב-11.5.11.
26. נדב שרגאי, "בימי יוזמים רצף מאחדים סביב ים העתיקה", הארץ, 24.4.02. ר' גם חגית עופרן, ההתנחלות השקופה בירושלים, שלום עכשיו, 1.11.11; בצלם, ממשלת ישראל מציגה: גן לאומי מעלה הכזבים, ספטמבר 2014; ניר חסון, "ברשות הטבע והגנים מודים: הגן הלאומי במזרח ירושלים נועד למנוע בנייה", הארץ, 30.9.13; עמק שווה, יוצקים תוכן - פיתוח הגנים הלאומיים במזרח ירושלים, 2014; בצלם, גן לאומי מורדות הר הצופים ופגיעתו באל-עיסאווייה וא-טור, 13.7.13.
27. חוק הרשויות המקומיות (שימוש ארעי במגרשים ריקים), תשמ"ז 1987- מתיר לרשות מקומית להפקיע שטח בבעלות פרטית לצורך הקמת גינות ציבוריות.
28. צו גינון למגרש ריק לביצוע פעולות גינון שהוציא ראש עיריית ירושלים ניר ברקת, 11.2.13. להרחבה ר' ניר חסון, "שם התכנית להכשיר גן לאומי במקום מבנים של ערבים: לא ידעו ולא יבינו", הארץ, 13.11.12.
29. במקום, במקום 'גן לאומי' 'צווי גינון' - תושבים פלסטינים נגד צווי גינון שהוציאה עיריית ירושלים, 30.7.15. תוכנית מתאר טבע עירוני - 101-0292870, התנגדות מטעם תושבי א-טור, ח'לת אלעין, 30.10.18.

מאוחר יותר הורה "לקדם באופן מיידי" את תוכנית הגן, כחלק מקידום תוכניות בנייה בהתנחלויות.³⁰

למרות מאמצי הרשויות, בספטמבר 2014 הקפיאה ועדת המשנה לעררים של המועצה הארצית לתכנון ובנייה את הקמת הגן. הוועדה, שדנה בהתנגדויות שהגישו תושבי אל-עיסאווייה, א-טור ועמותת במקום, קיבלה אמנם את עמדת רט"ג ולפיה מוצדק להקים במקום גן לאומי בשל "ערכיו הנפיים". ואולם לאחר שמצאה שתוכנית הגן לא כללה "בסיס עובדתי כלשהו" או "התייחסות קונקרטית כלשהי לצורכי הפיתוח" של שתי השכונות, קבעה הוועדה כי על רט"ג לבחון גם את "צורכי הציבור הנדרשים, על מלא היקפם ומשמעותם".³¹

עד היום לא הציגו העירייה ורט"ג בפני ועדת התכנון המקומית או המחוזית מסמך כלשהו המתייחס לצורכי התכנון של שתי השכונות, אולם בה בעת הן גם לא ביטלו את התוכנית להקמת הגן. התוצאה היא שתושבי אל-עיסאווייה עדיין אינם יכולים להשתמש באדמות אלה לצורכיהם שלהם.

נוסף על צמצום שטח התוכנית, נדרשו הנהגת השכונה ובמקום להתמודד עם הגבלות נוספות מצד העירייה. כך, למשל, העריכו המתכננים שב-2006 היו בשכונה כ-1,800 דירות וכי עד שנת 2020 - אז היה צפוי על פי ההערכות מספר תושביה להגיע לכמעט 22,000 - תידרש בנייתן של כ-1,900 דירות נוספות. העירייה, לעומת זאת, התעקשה על תחזיות אוכלוסייה נמוכות יותר וחייבה את המתכננים לצמצם את מספר הדירות המתוכננות ל-1,700 בלבד.³²

קושי אחר נגע לתוכנית לבנות מוסדות ציבור מעברו המזרחי של כביש מספר 1. העירייה דחתה את ההצעה בטענה

שהאזור אינו נגיש, אך ב-2012 נחשפה רשמית העובדה שמדובר רק בתירוץ קלוש נחשפה לאחר שהעירייה הודיעה שהיא מתכננת להקים בדיוק באזור זה מטמנה לפסולת בניין בשטח של כ-520 דונם (מתוכם כ-450 דונם בבעלות תושבי אל-עיסאווייה), ושלצורך כך בכוונתה לסלול מנהרה מתחת לכביש מספר 1. התוכנית לבניית המטמנה, שעתידיה הייתה לגרום מטרדים סביבתיים למשך שנים, הוקפאה לאחר מאבק ציבורי, שלו היו שותפים גם תושבי הגבעה הצרפתית. בנובמבר 2016 הורתה ועדת הערר של המועצה הארצית לתכנון ובנייה לעיריית ירושלים לחפש אתרים חלופיים להקמת המטמנה³³ - אולם האיסור על התושבים להשתמש באדמותיהם נותר ללא שינוי.

לאחר שהמאמץ המתואר לעיל לקידום תוכנית מתאר חדשה הוכשל, הודיע באפריל 2011 מהנדס העיר דאז, שלמה אשכול, שהעירייה תציג בתוך כשנה תוכנית מתאר משלה לאל-עיסאווייה ו"שהעניין אף תוקצב". ואולם רק ב-2015 שכרה העירייה משרד אדריכלים לצורך הכנת תוכנית מתאר. נכון לזמן כתיבת דו"ח זה, הכנת התוכנית הסתיימה אך הליך אישורה בוועדות התכנון טרם החל.³⁴

על פי הידוע בשלב זה, התוכנית - שהוכנה גם הפעם ללא מעורבות התושבים - משתרעת על כ-1,050 דונם, שהם כחות ממחצית מאדמות אל-עיסאווייה שסופחו לגבולה של ירושלים. היא מציעה הגדלה של קיבולת הבנייה בשכונה בדומה לסדרי הגודל שהוצעו בתוכנית שהכינו הנהגת השכונה ובמקום: כמאתיים דירות בשנה, עד לכ-6,000 דירות בשנת 2040 (כיום קיימות בשכונה בין 3,700 ל-4,000 דירות). התוכנית מציעה מתכנת ניסיונית של פינוי בינוי, באמצעות עידוד יוזמות של משפחות מורחבות להרוס את הבתים הקיימים שלהם ולבנות

30. ברק רביד, "שחרור האסירים | בניסיון להרגיע את הימין, נתניהו ממחר תוכנית בנייה בירושלים", הארץ, 30.10.13.

31. סעיפים 141 ו-142 בהחלטת ועדת המשנה לעררים של המועצה הארצית לתכנון ובנייה, 10.9.18.

32. ר' לעיל הערות 3 ו-22.

33. תכנית 13900 למטמנה לפסולת בנייה ועפר בנחל אוג. ר' גם ניר חסון, "ניצחון לתושבי הגבעה הצרפתית ועיסאווייה: נדחתה הקמת מטמנת עפר באזורם", הארץ, 28.11.16 וסקר השכונות הפלסטיניות בירושלים המזרחית, לעיל הערה 7, עמ' 25.

34. פרוטוקול החלטות משיבת הוועדה המחוזית מס' 2011005, 5.4.11, עמ' 17-19; פגישה עם אדריכלית אפרת כהן-בר במבוקם ב-10.10.19, שיחה עם אדריכל אמיר אלישע ממשרד ארי כהן, אדריכלות ובינוי ערים, 27.11.19.

מתחמי דיור בצפיפות גבוהה יותר.³⁵ בפברואר 2020 הודיע ראש עיריית ירושלים, משה ליאון, על הקפאת כל הריסות הבתים באל-עיסאווייה כדי לאפשר את קידום התוכנית.³⁶

ב. ההשלכות של מדיניות זו על התושבים

להערכתה של הנהגת אל-עיסאווייה, בשלושים השנים האחרונות נבנו בשכונה יותר מ-2,000 דירות ללא היתר.³⁷ בהיעדר כל ברירה אחרת ומאחר שלא ניתנה להם כל אפשרות לבנות כחוק, נאלצו התושבים לבחור בין מגורים בצפיפות בלתי נסבלת לבין בנייה ללא היתר, תוך שהם גוזרים על עצמם חיים באי-ודאות ותוך לקיחת סיכון שבתיהם ייהרסו, בידיעה שלעירייה ולמוסדות התכנון אין יכולת להתמודד עם המציאות שצרו, על היקפי הבנייה העצומים ללא היתר הכרוכים בה.³⁸

לפי הנהגת השכונה, נכון לתחילת 2020 קיימים 136 צווי הריסה תקפים לבתים בשכונה, שרובם ככולם הוטלו במסגרת הליכים משפטיים שמנהלים בעלי הבתים בבית המשפט לעניינים מקומיים. הליכים אלה כרוכים בתשלום קנסות בסך עשרות עד מאות אלפי שקלים ובהחייבות לפעול להפיכת הבנייה לחוקית - הגם שברור שלא ניתן לעשות זאת כל עוד אין תוכנית מתאר חדשה לאל-עיסאווייה.

לפי נתוני בצלם, מאז 2004 ועד סוף שנת 2019 נהרסו באל-עיסאווייה 135 מבנים, 74 מהם היו מבנים למגורים (שישה מהם נהרסו בידי בעלי הבתים, לאחר שקיבלו צו הריסה ורצו להימנע מתשלום עלות ההריסה לעירייה).³⁹ כתוצאה מכך איבדו 155 איש - ובהם 55 קטינים - את בתיהם.

הניסיון למצוא היגיון כלשהו בהריסתם של מבנים מסוימים ולא אחרים נועד לכישלון. לעתים נהרס מבנה מסוים שנבנה ללא היתר, בזמן שמבנים סמוכים רבים הנמצאים בסטטוס תכנוני דומה לא נהרסו. מבנים רבים נהרסים גם אם נבנו על קרקעות פרטיות, שלא יועדו למוסדות ציבור או לדרכים. מכך עולה כי הריסות הבתים לא נועדו לאכוף את החוק או לשקף אסטרטגיה תכנונית כלשהי כמו

שמירה על שטחים פתוחים, מניעת בנייה מסוכנת ועוד. בדיוק ההיפך: ההריסות הן אקראיות, שרירותיות, ונעדרות חזון תכנוני כלשהו. נראה כי מטרתן העיקרית היא להבהיר לתושבי השכונה כי סכנת הריסה תמידית מרחפת מעל בתיהם, למען יראו וייראו.

תושב שכונת בוסתאן שבאל-עיסאווייה, בן 46 ואב לשלושה, העיד על מצוקת הדיור באל-עיסאווייה:

אני ואשתי גרים בדירה בשטח של 45 מ"ר, בקומה הראשונה בבניין של שלוש קומות. בקומות מעליי גרים ההורים ושני האחים שלי עם המשפחות שלהם. לפני שנים הרסו את הבית של המשפחה בטענה שהוא נבנה ללא היתר. אבא שלי החליט לבנות אותו מחדש, למרות סכנת ההריסה, כי לא הייתה לנו שום ברירה אחרת. לאן נלך? אני עובד פשוט בסופרמרקט ואין לי אפשרות לשכור דירה.

אחרי שהבית נהרס אני ואשתי גרנו במשך חודש במבנה עם חדר אחד, שירותים ומטבח של קרוב משפחה שלנו, ואז אבא שלי בנה מחדש את הדירה שהרסו. באופן הדרגתי, במשך עשר שנים, אני והאחים שלי הוספנו קומות למבנה. בזמנו אבא שלי קיבל קנס על בניית הדירה מחדש ללא היתר. עד כמה שאני זוכר, זה היה קנס של 90 אלף ש"ח על דירה של שני חדרים, שירותים ומטבח, ואחר כך קיבלנו עוד קנס על בניית הקומות הנוספות בסך 180 אלף ש"ח. אני והאחים שלי שילמנו את הקנס החדש בתשלומים, 500 ש"ח בכל חודש, עד שגמרנו לשלם את הקנס. העירייה דרשה מאתנו להכין תוכנית, אבל מהנדס ששכרנו אמר שהבית שלנו לא נכלל בתוכנית המתאר של אל-עיסאווייה ולכן חבל שנשלם 5,000 דולר עבור תוכנית שבעירייה אפילו לא יטרוח לפתוח ולבדוק.

מאוד קשה לנו עם הצפיפות בדירה. יש לי שלושה ילדים, הבת שלי, בת 18, לומדת להיות מזכירה רפואית. היא בשנה הראשונה. יש לה חדר שינה נפרד אבל הוא מאוד קטן וקשה ללמוד בו. בעבר זה היה חדר השינה של כל הילדים, אבל כשהיא הגיעה לגיל הבגרות הוא נשאר רק שלה. בני הבכור בן ה-20 היה יוצא מהדירה לגג הבניין כשלמד למבחני התוה"ג, אבל המנהלים והמסורת לא מתירים לבחורה ללמוד על הגג. הבנים ישנים בסלון עכשיו ואין להם שום פרטיות או מקום לעסוק בענייניהם האישיים או ללמוד בשקט.

35. שיחה עם אדריכל אמיר אלישע. ר' עוד על התוכנית באתר משרד ארי כהן; השכונות הערביות במזרח-ירושלים, לעיל הערה 3, עמ' 25.

36. ניר חסון, "עיריית ירושלים הודיעה כי תקפיא לחצי שנה את הריסות הבתים בעיסאווייה" הארץ, 19.2.20.

37. כנישה עם האני עיסאווי, איש הקשר של הנהגת אל-עיסאווייה עם מחלקת מהנדס העיר, 24.10.19 ו-15.1.20.

38. לפי הערכת העירייה, עד 2004 נבנו במזרח ירושלים בין 15,000 ל-20,000 בתים ללא היתר. ר' אייטם בצלם בנוגע למזרח ירושלים, מעודכן ל-27.1.19.

39. ר' בצלם, "הרס עצמי": עיריית ירושלים מאלצת תושבים פלסטינים להרוס את בתיהם במו ידיהם, 28.4.19.

למרות כל זה, אני מחשיב את עצמי בר מזל בגלל שאבא שלי הצליח לארגן לי מקום לחיות בו. אני לא אוכל לעשות את זה בשביל הבנים שלי כי אין יותר אדמות זמינות באל-עיסאווייה. הם יאלצו לשכור דירות ואני אפילו לא בטוח שיהיו באל-עיסאווייה מספיק דירות להשכרה. הצפיפות בשכונה הגיעה לממדים אדירים מאז שבנו את הגדר. הרבה אנשים עברו לגור כאן בגלל שמחירי הדירות נמוכים בהשוואה לשכונות אחרות כמו בית חנינא, שועפאט ובית צפאפה.⁴⁰

אשתו, בת 41, הוסיפה:

קשה לי מאוד לראות את הבנים ישנים בסלון. בבוקר יש בלגאן איום, שמיכות וכריות בכל מקום. זו לא צורה לחיות במאה ה-21. הבת שלי למדה בחדר השני שלנו למבחני התווג'יהי (בגרות) כי חדר השינה שלה נמצא מתחת לאדמה ואין בו מספיק אור.

אני מתביישת בפני קרובי המשפחה שלי כשהם באים לבקר, במיוחד בחגים. הסלון שלנו קטן וכולם מצטופפים על הספה. הדודים שלי נאלצים לעמוד בתור כדי לומר לי שלום ולברך אותי לכבוד החג. הרבה מהם נאלצים להישאר ברחוב מול הבית, כי הבית קטן מדי. גם המטבח קטן מאוד. הוא כמו תא פצפון בכלא ואין מספיק מקום בארונות כדי לאכסן את כל המצרכים והכלים.⁴¹

עדויות של פתחי אבו חומוס, בן 59, המתגורר בבית שעיריית ירושלים הוציאה נגדו צו הריסה עוד בשנת 2000, ממחיש את התוצאות של מדיניות העירייה ואת המעמסה הכלכלית הבלתי אפשרית שהיא יוצרת עבור תושבי אל-עיסאווייה:

אני ואשתי גרים כיום עם שתי בנותי, בנות 11 ו-18. הבנים והבנות המבוגרים שלי גרים בדירות משלהם. עד שנת 2000 גרנו עם אימא שלי עליה השלום בדירה בשטח של 80 מ"ר. במשפחה שלי היו אז שש נפשות. אני ואשתי הרגשנו שצפוף לנו והרגשתי שאימא שלי רוצה לגור לבדה ולא בתוך הבלגאן של הילדים. החלטתי לבנות שתי דירות בחלקת אדמה שירשתי מאבא שלי, אחת בשבילנו והשנייה עבור אחד הבנים, כשיגדל ויתחתן. ביקשתי רישיון מהעירייה אבל הם היו מוכנים לאשר לי לבנות רק דירה אחת בשטח של 50 מ"ר בלבד, למרות ששטח החלקה הוא 400 מ"ר. החלטתי בכל זאת

לבנות שתי דירות, כל אחת בשטח של 80 מ"ר, ואמרתי לעצמי שכשאסיים לבנות והבית יהפך לעובדה אניש בקשה חדשה להיתר.

בשנת 2000 קיבלתי מהעירייה צו הריסה. עורך הדין שלי הצליח לדחות את ההריסה עד שנת 2005. בינתיים הגשתי עוד בקשה להיתר וב-2003 עברנו לגור בבית החדש. ב-2005 בית הדין לעניינים מקומיים של העירייה הטיל עלי קנס בסך 68 אלף ש"ח, שאותו שילמתי בתשלומים חודשיים של 800 ש"ח. עורך הדין אמר לי שאוכל להגיש בקשה חדשה להיתר בתוך שנתיים מהטלת הקנס. חמישה חודשים אחרי שהגשתי את הבקשה להיתר, היא סורבה. ב-2008, כשסיימתי לשלם את הקנס, בית המשפט הטיל עלי קנס חדש, הפעם על סך 55 אלף ש"ח, ששילמתי בתשלומים חודשיים של 500 ש"ח. בחודש אפריל 2019 קבלתי עוד קנס בסך 60 אלף ש"ח, שאותו אני משלם בתשלומים חודשיים של 500 ש"ח.

עורך הדין אמר לי שיש לנו הזדמנות להגיש בקשה חדשה להיתר כיוון שאני משלם כחוק את כל הקנסות. הוא הציע שאפנה למהנדס כדי לברר אילו הליכים נדרשים. המהנדס ביקש ממני 25 אלף ש"ח ועד כה שילמתי לו 8,000 ש"ח. אני יודע שזה ניסיון עקר, שאין סיכוי שאשיג היתר. אבל אני אדם מאמין ופועל על פי הביטוי: "לעולם אל תתייאשו מרחמיו של אלוהים". אם אלוהים ירצה החלום שלי יתגשם ואשיג היתר בנייה.

אין לי יכולת כלכלית לעמוד בעוד קנסות ובתשלומים למהנדס ולעורך דין, אפילו שהוא לוקח ממני תשלומים סמליים בלבד. אני אינסטלטור עצמאי ואין לי הכנסה קבועה כל חודש. אני מתפרנס מעבודות על בסיס יומי באתרי בנייה שזקוקים לאינסטלטור. אני לא יודע אם תהיה לי אפשרות להשיג בעתיד את הסכומים הדרושים כדי לשלם את הקנסות מהעירייה. היא כבר לקחה לי את כל הכסף שהיה לי והפכה אותי לחסר כל. אני דואג לגבי עתידם של 29 הנכדים שלי. יום יבוא והם יחפשו מקום לגור בו באל-עיסאווייה ולא ימצאו שום מקום לבנות בו או דירות שיוכלו לשכור. כבר עכשיו אל-עיסאווייה צפופה מאוד, הבניינים צמודים, הרחובות צרים, התשתיות ישנות ולא מתאימות למספר התושבים שהולך וגדל.⁴²

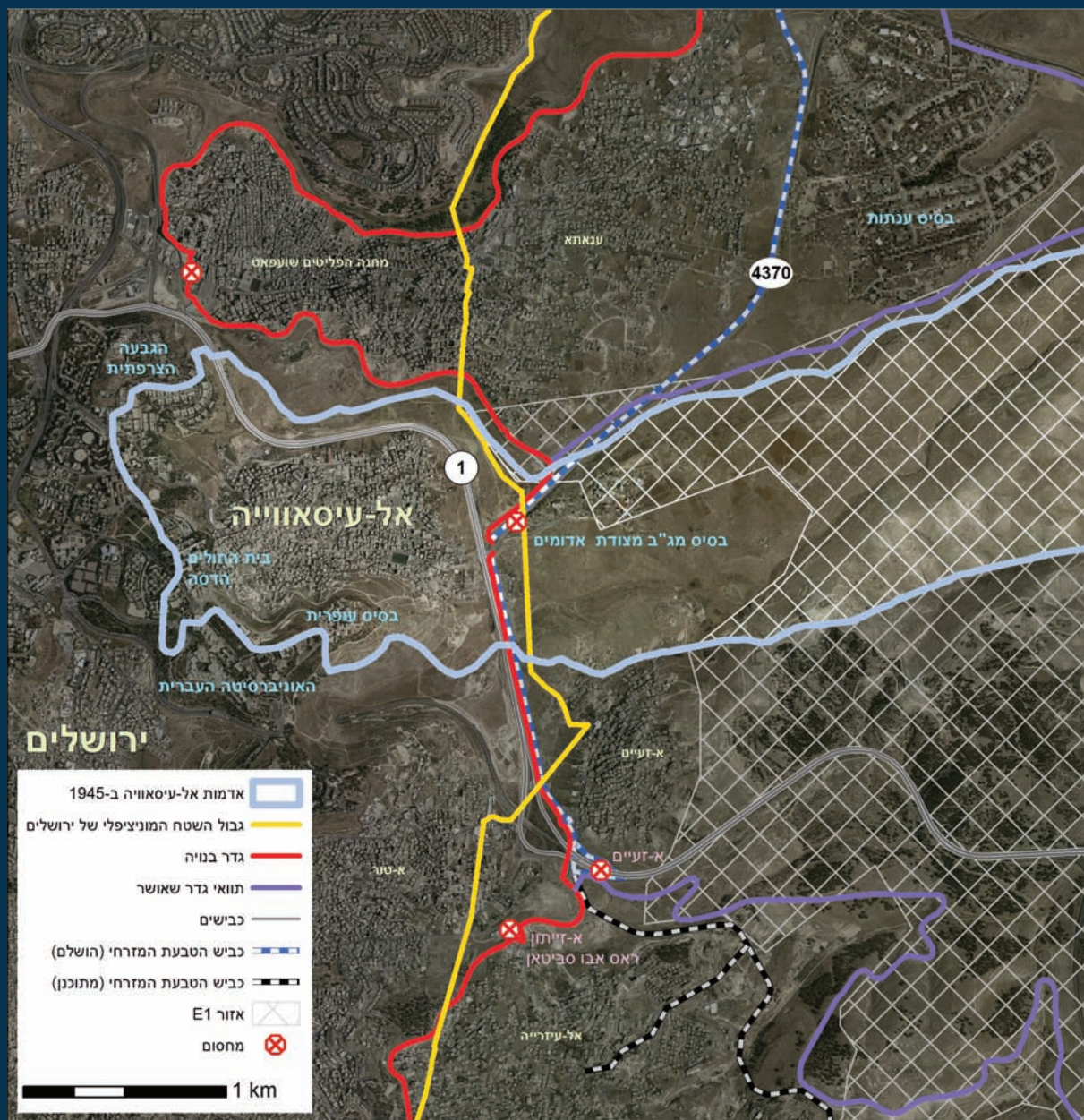
40. העדות נגבתה על ידי תחקירן השטח עאמר עארורי ב-12.2.20.

41. העדות נגבתה על ידי תחקירן השטח עאמר עארורי ב-12.2.20.

42. עדותו של פתחי אבו חומוס, נגבתה על ידי תחקירן השטח עאמר עארורי ב-25.1.20.

ההשתלטות הישראלית על אדמות אל-עיסאויה

פרק 3: התעמרות המשטרה בתושבי אל-עיסאווייה מאז אפריל 2019

ידידי אבנים, נפצים וחזיזים". בנוסף היא טוענת שקיימת "פעילות לאומנית מובהקת, בעלת אופי אליים ומסית".⁴⁸ ואולם מאז החל המבצע ועד היום סירבה המשטרה לגבות טענות אלה בנתונים כלשהם. המציאות מוכיחה דווקא את ההיפך: בחודשים שקדמו למבצע ובמהלכו לא תועדו אירועים אלימים כלשהם בתוך השכונה או בסביבתה, מלבד אלה שאירעו בתגובה לפעולות האלימות והפרובוקטיביות של המשטרה.

אי אפשר להבין את התנהלותה של המשטרה בשכונה במנותק מהשינויים הרחבים שחלו בשנים האחרונות במדיניות הפעלת כוחות השיטור במזרח ירושלים. ביוני 2014 יזמה הממשלה שורת צעדים שנועדו להביא "להגברת הביטחון האישי" במזרח ירושלים, תוך "גיבוש תפיסה מבצעית המאפשרת תגובה מידית" שתבסס "משימות אפקטיביות", שהיא "מרכיב מרכזי באחדותה של העיר ירושלים". החלטה זו כללה, בין השאר, הקמת מרחב משטרי חדש בשם קדם האחראי על השכונות במזרח העיר והקפתן במערך מצלמות.⁴⁹

במהלך 2016 החליטה הממשלה על גיוס של אלפי שוטרים חדשים במסגרת תוכנית רב-שנתית ל"חיזוק הביטחון בירושלים", בין היתר כמענה לדרישת ראש העיר ניר ברקת ל"תגבור דרמטי של כוחות היס"מ".⁵⁰ בשנים 2017-2018 שוב גדל תקן כוח האדם במחוז ירושלים מ-2,511 ל-2,860 שוטרים.⁵¹ תוכנית העבודה של המשרד לביטחון פנים ל-2018 קבעה יעד גיוס של כ-315 שוטרים נוספים לאותה שנה.⁵²

במקביל ניסה מפקד מחוז ירושלים הקודם, ניצב יורם הלוי, לייצר בשכונות מזרח ירושלים מודל עבודה ניסיוני, שלתפיסתו

במהלך השנים הכריזו גורמים שונים במשטרה כי שכונת אל-עיסאווייה היא "כפר מאד קיצוני", שמייצר עבורה "הרבה מאד בעיות".⁴³ אותן "בעיות" קיבלו מקום מרכזי גם בסדרת הדוקו-דרמה "מחוז ירושלים", שבה תיאר פק"ד אסף עובדיה, קצין מודיעין וביטחון במרחב קדם של מחוז ירושלים, את אל-עיסאווייה כ"כפר שלא דומה לאף כפר אחר בירושלים, יש בו אש בוערת, כור שלא נכבה".⁴⁴ כדי לחזק דימוי זה, עובדיה ורס"ב ארז חזן, רכז מודיעין מתחנת שלם, אף לא היססו להמציא נרטיב שקרי ולשתול נשק בביתו של תושב השכונה - נשק שאותו "מצאו" כביכול במהלך חיפוש לילי בביתו שצולם עבור הסדרה.⁴⁵ קצין אח"מ של מרחב קדם, סנ"צ אלי כהן, אמר בהזדמנות אחרת שבשכונה קיימים "מוקדי תמיכה נרחבים של ארגוני טרור".⁴⁶

על בסיס תפיסה דמונית זו - שאיש מהגורמים המשווים אותה והפועלים על פיה לא טרח מעולם לבסס או להוכיח - מנהלת המשטרה מזה יותר משנה מבצע בשכונה, שמטרתו המרכזית היא התעמרות בתושבים וענישתם. המשטרה אמנם מתעקשת לטעון כי היא מקיימת "פעילות אכיפה" דומה "בכל רחבי העיר ירושלים",⁴⁷ אולם מבצע בסדר גודל כזה אינו מתנהל בשום מקום בעיר והוא חריג בכל קנה מידה ביחס לפעילות המשטרה בשכונות אחרות.

מעבר לכך, לאורך כל התנהלות המבצע טוענת המשטרה שוב ושוב כי הוא החל רק לאחר שחלה "עלייה דרמטית" של "מאות אירועי אלימות והפרות סדר קשים כלפי אזרחים ישראלים וכוחות המשטרה, לרבות כנגד אזרחים הנוסעים בציר מעלה אדומים, אשר כללו בין היתר ירי חי, השלכת בקבוקי תבערה,

43. ר', למשל, את דבריהם של מפקד המחוז לשעבר ניצב יוסי פריינטה ומפקד נקודת הגבעה הצרפתית במרחב קדם, עופר דרור, בפרוטוקול מס' 397 של ועדת הפנים והגנת הסביבה של הכנסת, 11.8.14.

44. ניר חסון, "פרשנות | לצפות בין השורות: הסדרה 'מחוז ירושלים' חושפת בלי כוונה אמת עגומה", הארץ, 7.8.19.

45. ניר חסון, "שוטרים שתלו נשק בבית משפחה בעיסאווייה לצורך הסדרה 'מחוז ירושלים' בכאן וז", הארץ, 6.8.19. ר' גם קטע וידאו של "תפיסת הנשק".

46. אוהד חמו, "עיסאווייה - סרט מלחמה: תיעוד מתוך העימותים הליליים בכפר", החדשות 12, 5.9.19.

47. תוכנית להגברת הביטחון האישי ולפיתוח כלכלי-חברתי בירושלים לטובת כלל תושביה, החלטה מספר 1775 של הממשלה, 29.6.14. ר' עוד על מרחב

48. מכתבה של רפ"ק עו"ד עינת נחמיה, קצינת תלונות ציבור במחוז ירושלים, אל עו"ד אשרת מימון בעמותת עיר עמים, 14.7.19. מכתבו של רפ"ק עוד לינס

49. חמד, סגן היועץ המשפטי של מחוז ירושלים, אל עו"ד טל חסין מהאגודה לזכויות האזרח, 6.1.20. ר' גם ניר חסון, "משה לאיון האשים את תנועת התעוררות

במחאת תושבי עיסאווייה. אין לכך ביסוס", הארץ, 1.12.19.

50. התוכנית להגברת הביטחון האישי ולפיתוח כלכלי-חברתי בירושלים לטובת כלל תושביה, החלטה מספר 1775 של הממשלה, 29.6.14. ר' עוד על מרחב

קדם, שבין תפקידיו "הגברת האמון של תושבי השכונות הערביות במשטרת ישראל"

51. הודעת ממלא מקום מזכיר הממשלה בתום ישיבת הממשלה, 10.4.16.

52. ר' הצעת תקציב המשרד לביטחון פנים לשנים 2017-2018 ולשנת 2019, עמ' 46.

53. תוכנית עבודה של המשרד לביטחון פנים לשנת 2018, עמ' 97. העיכוב באישור תקציב הממשלה מונע בחינה של עמידה ביעד זה.

סמי-צבאיים אלימים ובכזה היקף.

במסגרת המבצע, שוטרי מג"ב ויס"מ, חמושים מכף רגל עד ראש ומלווים ברכבי טרנזיט, ג'פים ורחפנים, יוצרים במכוון אירועי "חיכוך" שרירותיים ואלימים, המשבשים את שגרת החיים בשכונה ופוגעים קשות בתושבים: חסימה אקראית של רחובות מרכזיים ויצירת פקקי תנועה ארוכים, הפעלת הרמקולים בניידות וברכבי המשטרה בשעות הלילה המאוחרות, איום מתגרה בתושבים באמצעות כיוון נשק לעברם, בדיקת משפילות וחיפוש במכוניות ובתיקים (ובכלל זה חיפוש בתיקי תלמידי בתי הספר), התגרירות מילוליות, דרישה לסגור חנויות ללא סיבה וללא הצגת צו כלשהו, חיפוש בחנויות בליווי כלבים, פריצות לבתים ועריכת חיפושים ללא צו, מעצרי שווא של קטינים (חלקם באמצע הלילה) תוך פגיעה קשה בזכויותיהם ועוד. בראשית המבצע, שוטרים "כחולים" ובוחני תנועה גם הסתובבו בשכונה עמדו ביציאות ממנה ורשמו דו"חות על זוטי זוטות לנהגים, לבעלי עסקים ולעובדי אורח.

משעות אחר הצהריים ועד שעות הערב המאוחרות, עם שובם של התושבים מעבודתם או מלימודיהם מחוץ לשכונה, מסתובבים צוותים של יס"מ ומג"ב ברחובות - ובאישון לילה הם שבים לסבב אחרון של מעצרים. מאז ספטמבר 2019, עם תחילת שנת הלימודים, פועלים כוחות יס"מ ומג"ב בתוך השכונה גם בשעות הבוקר ובסמוך לבתי הספר. פעילות זו, לרבות ביצוע מעצרים בתוך הבתים, נמשכת גם לאחר התפרצות נגיף הקורונה בפברואר 2020, תוך הכרה של ההנחיות הממשלתיות בדבר ריחוק חברתי ומניעת התקהלויות ותוך הגברה של סכנת ההדבקה של תושבי אל-עיסאווייה.⁵³

אמור היה למתן את החיכוך האלים שבין כוחות המשטרה המתוגברים לבין תושביה. התוכנית, שנקראה "מירוק לכחול", נועדה לצמצם את נוכחותם של שוטרי מג"ב (הלבושים במדים ירוקים) - "לוחמים המחפשים 'אקשן' ולעתים קרובות יוצרים חיכוכים בלתי רצויים והתחממות האווירה", כלשונו של ניצב הלוי - ולהחליפם בשוטרים "כחולים", בוגרים יותר ודוברי ערבית. במסגרת תוכנית זו הוקמו חמישה מרכזי שיטור קהילתי חדשים בשכונות מזרח ירושלים.⁵⁴ אחד מהמרכזים נועד לשרת את תושבי שכונת אל-עיסאווייה (אם כי הוא הוקם בשכונת הגבעה הצרפתית) והתושבים החלו לפנות אליו בהדרגה, בעיקר בנוגע לטיפול בעבירות שונות כמו סמים, אלימות במשפחה וכדומה.

מפקד המחוז הנוכחי ומי שהיה מפקד יס"מ ירושלים, ניצב דורון ייד, שנכנס לתפקידו בפברואר 2019, המעיט בערכו של ניסיון זה באל-עיסאווייה. בעקבות "הערכות מצב" שקיים, ובמקביל לתחילת המבצע המשטרתי, צומצמה כמעט לחלוטין עבודתו של מרכז השיטור הקהילתי.⁵⁵

א. אופן התנהלות המבצע

מעשרות עדויות שגבה בצלם מהתושבים במהלך המבצע המתנהל מאז אפריל 2019, ממאות סרטונים שצילמו תושבי השכונה ומעשרות דיווחים מתצפיות של משמרות של פעילים ישראלים ובינלאומיים מצטיירת תמונה בהירה של אופן התנהלות המבצע. המאפיין המובהק ביותר שלו שחושפים חומרים אלה הוא כניסתם של לוחמי יס"מ ומג"ב לאל-עיסאווייה ללא סיבה ובלי שהתרחש בה אירוע כלשהו שיוכל להצדיק נוכחות משטרתית, וודאי וודאי לא את נוכחותם של כוחות

53. פגישת צוות החשיבה מזרח ירושלים - על פעילות משטרת מחוז ירושלים, מכון ירושלים למחקרי מדיניות, 14.2.19. ר' גם נופר רומי, "מאיינת פאדזה הסכינים ועד הפגנות החרדים: מפקד מחוז ירושלים מסכם קדנציה", [mynet](https://www.mynet.co.il) ירושלים, 10.2.19; ניר חסון, "מהפכת השיטור השקטה במזרח ירושלים: ניידות כחולות תופסות את מקום היס"מ", [הארץ](https://www.haaretz.co.il), 15.1.20.

54. "עיסאווייה - סרט מלחמה" ר' לעיל הערה 45.
55. ר' אייטס בצלם, "התעללות בפלסטינים דוחה חשש מקורונה", 19.3.20. ר' גם מכתבת של עו"ד טל חסין מהאגודה לזכויות האזרח ליועץ המשפטי לממשלה ד"ר אביחי מנדלבליט בנושא מעצר ועיכוב קטינים בעיסאווייה בעידן הקורונה, 25.3.20.

ואכן, בדיוק כפי שצפתה המשטרה, אירועי חיכוך אלימים ופרובוקטיביים אלה גררו תגובות מצד תושבי השכונה ויצרו את "הפרות הסדר" שאותן מנצלת המשטרה כדי להצדיק בדיעבד את המבצע כולו. וכך, התושבים מגיבים לנוכחות המשטרה ב"ידי אבנים, זריקת בקבוקי תבערה וירי זיקוקים, ולוחמי יס"מ ומג"ב עושים שימוש ברימוני הלם וגז, ירי כדורי ספוג שחורים ומכות. לפי הנהגת השכונה, מאז תחילת המבצע ועד ינואר 2020 נפצעו כ-300 מתושביה כתוצאה מפעולותיה האלימות של המשטרה.

אלימות לוחמי יס"מ ומג"ב באל-עיסאווייה הפכה לשגרה. כל התבטאות מילולית של תושב אל-עיסאווייה או התקהלות סביב השוטרים עלולה להיתקל בתגובה אלימה וחסרת פרופורציות מצד כוחות השיטור - החל בדחיפות ונגיחות עם הקסדות, דרך מכות עם קתות הרובים והשלכת תושבים על הקרקע, וכלה בהטלת רימוני הלם וגז מדמיע ובירי של כדורי ספוג על התושבים.⁵⁶

כמה שבועות לאחר תחילת המבצע, ב-27.6.19, הרג שוטר מוחמד עביד בן ה-21 לאחר שירה זיקוקים לעבר שוטרים.⁵⁷ מאז הפכה שכונת עביד, הנמצאת בצדה הדרומי של אל-עיסאווייה, על רחובותיה וסמטאותיה הצרים, למוקד פעילות המשטרה והעיתומים בינה ובין צעירי אל-עיסאווייה. פעילות זו כוללת, בין השאר, הטלת רימוני גז מדמיע ורימוני הלם בשעות הערב והלילה - כשהמשפחות בביתיהן והילדים ישנים - גם אם רחובות השכונה כבר שוממים. המשטרה אף מנסה לשלוט בעיצוב זיכרון מותו של מוחמד עביד באמצעות הסרה ומחיקה שיטתית של שלטים וכתובות לזכרו, לרבות הסרה והחרמה של דגלי פלסטיין שנתלו ברחובות הסמוכים לביתו ובאזור המסגד הראשי של אל-עיסאווייה, מסגד אל-ארבעין.

במקביל, ננקטים צעדים קיצוניים נגד תושבים ספציפיים בשכונה. בין השאר, הוצאו צווים האוסרים על תשעה צעירים תושבי השכונה לצאת מבתיהם בשעות הלילה, שחלקם דיווחו כי במהלך חקירתם איימו עליהם כי מעמד התושבות שלהם יישלל או לחצו עליהם לשתף פעולה עם המשטרה.⁵⁸ צווים אלה נחתמו, באופן חריג, על ידי מפקד פיקוד העורף, בהסתמך על תקנות ההגנה (שעת חירום) שהוצאו בשנת 1945.

המשטרה פועלת באופן נקמני נגד מי שמתנגד בפומבי למבצע שהיא מנהלת בשכונה, ובייחוד נגד חברי ההנהגה המקומית. כך, למשל, נקטה המשטרה צעדים נגד חברי ועד ההורים, שפעלו כדי להפסיק את המבצע או לפחות להרחיק את השוטרים מסביבת בתי הספר בשעות הבוקר ובתום הלימודים. למרות ניסיונות מצד העירייה להגיע להבנות בדבר הרחקת השוטרים מבתי הספר, מאמצים אלה הוכשלו שוב ושוב על ידי המשטרה.⁵⁹ לאחר שהוועד יזם את השבתת הלימודים בסוף אוגוסט ובסוף אוקטובר, נעצרו פעמיים שניים מחבריו - אך שוחררו כעבור זמן קצר בהוראת בית משפט השלום.

דוגמה בולטת נוספת היא ההתנכלות לחבר ועד הפעולה המקומי, מוחמד אבו חומס, שנעצר בשתי הזדמנויות שונות: בפעם הראשונה בטענה כי עודד נהגת לדרוס שוטרים, על אף שסרטון וידאו שתיעד אירוע זה הוכיח אחרת.⁶⁰ בפעם השנייה ניסתה המשטרה לטעון, בהתבסס על גרסאות רשמיות של שוטרי יס"מ, שאבו חומס - נכה הנעזר בקב"ים - תקף חמישה שוטרים ואף אצק את ידיו של אחד מהם. גם במקרה זה הופרכו הטענות על ידי תיעוד וידאו: הסרטון הראה את מעצרו הברוטלי של אבו חומס בידי אותם שוטרים, תקרית שבעקבותיה אושפז בבית החולים טרם חקירתו. שופט

56. ר' בצלם, "מעצרים, אלימות ופשטות על בתים: כך נראה קיץ 2019 באל-עיסאווייה שבמזרח ירושלים", 6.10.19, ר' גם ניר חסון, "תושבת עיסאווייה התלונה במח"ש: שוטר שבר את גולגולתי במכת רובה", הארץ, 23.12.19.

57. ר' בצלם, "שוטרים ירו למוות ללא כל הצדקה במוחמד עביד בן ה-21 בעיסאווייה. נמשכת התעמרות המשטרה בתושבי השכונה", 23.7.19.

58. עתירות לבג"ץ 1200/20, 1204/20, 1198/20, נדים מוחמד אחמד זוהר נ' מפקד פיקוד העורף ואח' ונדאל עומר אברהם גאנם נ' מפקד פיקוד העורף ואח' ואדם כאיד מחמוד מחמוד נ' מפקד פיקוד העורף ואח', 13.2.20.

59. ניר חסון, "ועד ההורים בעיסאווייה מבית את הלימודים בשל מעצר תלמיד בשטח בית ספר", הארץ, 2.11.19; ניר חסון, "פרשנות | שכל ישר יכול היה להנמיך את הלהבות בעיסאווייה, אבל המשטרה הגבירה אותן", הארץ, 11.11.19; ניר חסון, "המשטרה הכחישה, אך הודעות מוכיחות שהיה הסכם בינה לבין תושבי עיסאווייה", הארץ, 10.11.19.

60. מ"י 19-08-53157 מדינת ישראל נ' אבו חומס, 25.8.19.

בית המשפט המחוזי מרדכי כדורי סירב להאריך את מעצרו של אבו חומס והורה על העברת תיק החקירה למחלקה לחקירות שוטרים.⁶¹

ב. מעצרי קטינים והפרה שיטתית של חוק הנוער

חלק משמעותי מפעילות המשטרה באל-עיסאווייה הוא מעצר של קטינים תושבי השכונה. המשטרה סירבה למסור נתונים בנוגע למספר המעצרים שבוצעו בשכונה ולשיעור המקרים שבהם הוגש כתב אישום, זאת בטענה הצינית ולפיה קיים חשש "לתיג אוכלוסייה, תיג אשר עלול לגרור כגיעה בשלום הציבור ובטחונו כתוצאה מתגובות האוכלוסייה הרלוונטית לתיגה".⁶² כפי שתואר לעיל, המשטרה עצמה טורחת מזה שנים ארוכות "לתיג" - כלשונה - את השכונה בתור מוקד של פעילות טרור וסכנה והסתתרותה מאחורי טענה זו נועדה רק לאפשר למשטרה להסתיר את מעשיה הבלתי חוקיים בנוגע למעצרי קטינים.

להערכת הנהגת אל-עיסאווייה ועו"ד מוחמד מחמוד, המייצג את רוב העצורים, מאז תחילת המבצע ועד אפריל 2020 עצרה המשטרה יותר מ-850 מתושבי השכונה: רובם קטינים והשאר, ברובם, צעירים בשנות העשרים לחייהם. לפי הערכות אלה, עד סוף דצמבר 2019 הוגשו כתבי אישום נגד כשמונים מהם בגין עבירות של הפרעה לשוטר, התפרעות ויידי אבנים. לפי עו"ד מחמוד, רובם המכריע של הקטינים משוחרר בתום חקירה קצרה - בערבות בגובה של כמה מאות ש"ח - למעצר בית או להרחקה מהשכונה לכמה ימים.

באוקטובר 2017 פרסם בצלם, יחד עם המוקד להגנת הפרט, דו"ח שעסק במעצרי קטינים במזרח ירושלים. הדו"ח הצביע

על התנהלות בלתי חוקית של כל הרשויות הישראליות, הכוללת הפרה שיטתית, רחבה ומתועדת של זכויות האדם הבסיסיות של מאות נערים בכל שנה, במשך עשרות שנים - כל זאת תוך הסתתרות מאחורי טיעונים פורמליים ותירוצים משפטיים קלושים.⁶³ דברים אלה נכונים גם היום.

על פי חוק הנוער, מעצר קטינים אמור להיעשות רק במקרים חריגים ביותר, בהעדר חלופה אחרת פוגענית פחות, וגם אז - לזמן הקצר ביותר שנדרש. חל איסור על חקירה של קטינים בשעות הלילה, בכפוף לחריגים המפורטים בחוק. במטרה לאפשר להם להגן על עצמם ולצמצם את הפער העצום ביחסי הכוחות בינם ובין החוקרים, יש לשמור בכל מהלך החקירה על זכויות העצירים הקטינים, לרבות זכות השתיקה, הזכות לעורך דין והזכות לנוכחות הורים בחקירה.⁶⁴

המשטרה מתעלמת מהוראות אלה בעקביות: למעט מקרים חריגים, הקטינים נעצרים כאפשרות ראשונה ולא רק בהיעדר כל חלופה אחרת. ברוב המקרים מגיעים השוטרים לביתם של הקטינים בשעות הלילה המאוחרות, כשהם מעירים את כל הדיירים של בניינים שלמים, ובכללם ילדים. הקטינים נלקחים לתחנת המשטרה בשעות הקטנות של הלילה, וגם אם בדרך כלל חקירתם מתחילה בפועל רק ב-07:00 בבוקר, הם מגיעים אליה כשהם עייפים ומפחדים, לאחר לילה ללא שינה.

במהלך החקירה עצמה מסתפקים החוקרים ביישום טכני בלבד של הוראות החוק, כך שבפועל נשללות מהקטינים ההגנות המגיעות להם. ברוב המקרים של המקרים יושבים הקטינים לבדם בחדר החקירות מול החוקר - ללא הוריהם ובלי שניתנה להם הזדמנות אמיתית להתייעץ עם עורך דין ולהבין את מה שמתרחש - כשהם חשופים לצעקות, לאיומים ולאלימות.

61. עמ"י 19-11-35548 מדינת ישראל נ' אבו חומס (עציר), 17.11.19.

62. תשובת רפ"ק עו"ד חנא קובטי, קצין מדור תלונות ציבור ארצי ועוזר הממונה על חופש המידע במשטרה לכתבת **וואלה! News** מאיה הורודניצ'אנו, 13.2.19.

63. המוקד להגנת הפרט ובצלם, **לא מוגנים - מעצרים של קטינים בירושלים המזרחית**, אוקטובר 2017.

64. חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול) (תיקון מס' 14) התשס"ח-2008. פקודת המטה הארצי מספר 14.01.05 בנוגע לחקירת קטין, מה-13.10.08.

מעבר לכך, לפי עו"ד מחמוד, חלק מהחקירות מתבצעות בשני שלבים, כאשר המשטרה מבצעת "תשאול לפני חקירה" לפני החקירה "הרשמית" ומחוץ לחדר החקירות. תשאול זה מבוצע על ידי חוקרים ממפלג המיעוטים שאינם חוקרי נוער. בסיום התשאול רושמים החוקרים מזכר עם גרסתם למה שהתרחש בו, כאשר - בניגוד לנוהל המחייב בחקירות רגילות - לקטינים הנחקרים לא ניתנת האפשרות לאשר או להזים את גרסת החוקר.⁶⁵

מעצרים אלה אינם נעשים בסתר ואין מדובר ביוזמה של שוטר כזה או אחר: רובם המכריע נעשו לאחר שהוצא צו מעצר על ידי שופט נוער ובאישור צמרת הפיקוד של מחוז ירושלים במשטרה. כך דואגות הרשויות לשוויון למדיניותן חזות של פעילות חוקית. ואולם כל אלה אינם אלא מראית עין פורמלית, שנועדה לתת לגיטימציה להליכים המתוארים, תוך התבססות הרשויות על פרשנות טכנית בלבד של ההגנות שנקבעו בחוק עבור קטינים יחד עם היתלות גורפת בחריגים שנקבעו בו.

כמה קטינים העידו על אלימות שנקטו נגדם השוטרים לאחר המעצר, בזמן שכבר הוכנסו לכלי הרכב של המשטרה. ס"ה, בן 17, מסר לבצלם:

אחד משוטרי היס"מ קילל אותי בעברית וקרא לי "בן זונה", כשישבתי על הכיסא בתוך האוטו. שוטר אחר שלבש מגן על כף היד נתן לי כמה אגרופים בגב וזה כאב לי מאוד. שוטר שלישי כיוון את הרובה שלו לראש שלי, הלוע של הרובה ממש נגע בראש שלי. נבהלתי מאוד וחשבתי שהם עומדים להרוג אותי.⁶⁶

קטין נוסף, א"ע בן 15, העיד:

הושיבו אותי בתוך המיצובישי ואזקו את הידיים שלי מקדימה עם אזיקי פלסטיק. באוטו היו שלושה שוטרים: הנהג, אחד שישב ליד הנהג ואחד שישב ליד. הנהג אמר לי: "תגיד שאתה ילד קטן, לא מבין, וזרקת אבנים בטעות ואנחנו נשחרר אותך עכשיו". אמרתי לו: "אני לא זרקתי אבנים", ואז השוטר שישב ליד נתן לי אגרוף בעיני השמאלית. פחדתי שהם ימשיכו

להרביץ לי בתוך האוטו. המכה בעין הכאיבה לי מאד ובמשך כמה דקות אחר כך לא הייתי יכול לפתוח אותה.⁶⁷

הקטין ד"א, בן 12, שנעצר בחודש אוקטובר בדרכו למכולת, סיפר על מעצרו בידי לוחמי מג"ב:

לקחו אותי לחדר בקומה הראשונה (בתחנת שלם). אתי בחדר היו שלושה שוטרים. אחר כך שני שוטרים עזבו את החדר ונשאר רק אחד. הוא הביא זיקוק וביקש ממני להחזיק אותו אבל אני סירבתי. הרגשתי שהוא עושה את זה כדי להפליל אותי ולהצדיק את המעצר שלי. אחר כך לקחו אותי מהחדר אל המעלית ועלינו לקומה השלישית. בשלב הזה שוטר משמר הגבול דרך על כף הרגל שלי עם עקב המגף שלו. זה כאב מאד וגרם לי למשוך את הרגל שלי החוצה מהנעל. הם לקחו אותי לחדר שבו היה אדם בבגדים שחורים עם סמל של המשטרה עליהם. הוא אמר לי: "למה זרקת אבנים?". עניתי לו: "אני לא זרקתי אבנים". אז הוא צעק עלי: "אתה משקר". החקירה נמשכה פחות מעשר דקות. אחר כך הוציאו אותי מהחדר והחוקר אמר לי: "תשמע, אם אתה חוזר שוב פעם לחדר הזה אני אשבור לך את הרגליים". אז החזירו אותי אל החדר שבו הייתי קודם.⁶⁸

ד"א שוחרר כעבור שעתיים ללא תנאים מגבילים.

ת"א, קטין בן 17, סיפר על מעצרו בידי לוחמי יס"מ בחודש אוקטובר בעת שירד מהאוטובוס ליד מסגד אל אל-ארבעין:

כמה נערים רצו ברחוב מאחורי ולפניי, אבל לא התייחסתי לזה. ואז הגיעו כמה ג'יפים וירדו מהם שני שוטרי יס"מ. אחד מהם הטיח אותי בכוח על הקרקע. הוא הפיל אותי על הבטן ואז התחיל ללחוץ לי על החזה בכוח עם הברך כל כך חזק שהרגשתי שהצלעות שלי הולכות להישבר. אמרתי לו בערבית: "הגב שלי, החזה שלי", כדי שהוא ירפה.

בשלב הזה שמעתי את הקול של אבא שלי שדיבר עם השוטר בערבית, שפה שאני לא מבין. אבא שלי אמר לי: "אל תפחד,

65. מכפז עם עו"ד מוחמד מחמוד באירוע "קטינים בעיסאוויה - הסיפורים שמאחורי המעצרים", הפונדק, ירושלים, 18.12.19.

66. עדותו של ס"ה, נגבתה על ידי תחקירן השטח עאמר עארורי ב-5.1.20.

67. עדותו של א"ע, נגבתה על ידי תחקירן השטח עאמר עארורי ב-28.11.19.

68. עדותו של ד"א נגבתה על ידי תחקירן השטח עאמר עארורי ב-27.10.19.

מ"א, קטין בן 17, סיפר על מעצרו בידי לוחמי יס"מ בחודש דצמבר:

ביום ראשון, בשעה 18:30, הייתי בבית של דוד שלי שלידי הבית שלנו. המצב היה רגוע לגמרי. פתאום ראיתי כוחות יס"מ נכנסים אל השכונה ופושטים על הבית שלי. אני והדודים שלי הלכנו מיד אל הבית כי אימא שלי הייתה בעבודה באותו זמן ורק הבנות היו בבית. המפקד של הכוח אמר שהם מחפשים זיקוקים. הם ערכו חיפוש בבית והפכו אותו לגמרי. החיפוש בבית ארך חצי שעה. אז השוטר אמר שהוא הולך לעצור אותי ואת אחי הצעיר בן ה-12.

הם הפרידו אותנו לשתי מכוניות. אותי זרקו בכוח לתוך רכב הסוואנה. הייתי על הרצפה של הרכב, שכבתי על הגב ושלושה שוטרי יס"מ נתנו לי סטירות במשך איזה שתי דקות. אחר כך המכונית נסעה ואני נשאיתי על הרצפה. שוטרי היס"מ דרכו עם הרגליים שלהם על החזה והבטן שלי והכאיבו לי מאד. הרכב נעצר בכניסה לאל-עיסאווייה, ליד תחנת הדלק של הגבעה הצרפתית, ושם העבירו אותי לרכב אחר. תוך כדי ההעברה הנהג של הרכב הכשיל אותי ונפלתי על הרצפה, ואז הוא דרך לי על הראש במשך דקה.

בתחנת המשטרה (שלם) ישבנו במשך שלוש שעות. אחי ניסה לישון אבל בכל פעם שהוא נרדם שוטר היס"מ בעט לו ברגל והעיר אותו. בשלב מסוים אחי הצעיר התחיל לבכות מרוב עייפות. בדרך כלל הוא הולך לישון כל לילה בשעה 21:00. אחר כך הוא כבר לא הצליח להירדם.

בהתחלה לקחו את אחי הקטן לחקירה וכעבור שעה בערך הוא חזר ואז לקחו אותי. החוקר צעק עלי ודרש ממני להגיד לו מי זרק זיקוקים. אמרתי לו: "אין לי מושג על מה אתה מדבר". הייתי בחקירה רק עשרים דקות. אחר כך החתימו אותי על שישה עמודים בעברית. אחרי שהחקירה הסתיימה חיכינו בערך שעה ואז הגיע שוטר ואמר: "שחרור". אימא שלי ואחותי הנשואה חיכו לנו בחוץ.⁶⁹

אתה תחזור הביתה". הוא עבר במקרה ברחוב וראה איך עוצרים אותי. איש היס"מ הרים אותי מהרצפה ושם אותי בתוך הג'יפ, ואז הג'יפ נסע לכיוון הכניסה לאל-עיסאווייה, שם העבירו אותי לג'יפ של המשטרה.

לקחו אותי לקומה השלישית בבניין תחנת המשטרה (שלם). הייתי שם אולי שלוש שעות. הייתי רעב אבל לא ביקשתי אוכל והשוטרים לא הציעו לי אוכל. אחר כך לקחו אותי לחדר שבו ישב איש בלבוש אזרחי. הוא אמר לי שיש תמונות שלי זורק אבנים וביקש שאגיד לי מי הילדים שרצו ברחוב בזמן שנעצרתי. אמרתי לו: "אני לא זרקתי אבנים, ואני לא יודע מי הילדים האלו". הוא צעק עלי ואמר לי שאני משקר. הוא צעק עלי כמה פעמים והאשים אותי בשקר. לא פחדתי אבל הייתי עצוב בגלל שהוא קרא לי שקרן. באמת לא עשיתי שום דבר ולא זרקתי אבנים. החוקר לא הראה לי שום תמונות שבהן רואים אותי זורק אבנים וזו ההוכחה לכך שעצרו אותי בלי שעשיתי כלום ובאופן אקראי.

חקרו אותי במשך שעה בערך. החוקר רצה שאודה שזרקתי אבנים. הוא כל הזמן צעק. בסוף החקירה הוא דרש ממני לחתום על מסמך בעברית, הוא אמר שזו העדות שלי. הייתי מותש מכל הצעקות והיה לי כאב ראש נוראי, גם בגלל שלא אכלתי ארוחת צהרים. לכן חתמתי על המסמך, כי רק רציתי לגמור עם זה. החוקר סירב לתרגם לי אותו למרות שביקשתי ממנו.

אחר כך החזירו אותי לחדר שבו הייתי קודם. השאירו אותי שם עוד שעתיים בערך ואז אבא שלי הגיע וחתם על ערבות כדי לשחרר אותי. הוא התחייב שאישאר במעצר בית למשך חמישה ימים. חזרתי הביתה רעב ותשוש, אכלתי ארוחת ערב ומיד הלכתי לישון. היום זה היום הראשון מתוך חודשיים של המבחנים, המבחן הראשון הוא מבחן בפיזיקה. אני אפסיד ארבעה מבחנים בגלל מעצר הבית שלי שייגמר רק ביום שישי.⁶⁹

69. עדותו של ת"א, נגבתה על ידי תחקירן השטח עאמר עארווי ב-28.10.19.
70. עדותו של מ"א, נגבתה על ידי תחקירן השטח עאמר עארווי ב-3.12.19.

המבצע האלים שמנהלת המשטרה באל-עיסאווייה כבר יותר משנה ממחיש היטב את שידוע זה מכבר: השכונות הפלסטיניות במזרח העיר נתפסות כחומר ביד היוצר-כובש הישראלי, העושה בתושביהן כרצונו. היחס לשכונות אלה מתמקד בשאיפתה של ישראל לגזול מתושביהן כמה שיותר ולבסס את שליטתה בשטחים נרחבים ככל האפשר - תוך הפגנת אדישות מוחלטת למציאות החיים הקשה הנכפית על התושבים כתוצאה ממדיניות זו, ובכלל זה שיעורי עוני קיצוניים, צפיפות מגורים בלתי נסבלת ויצירת כאוס תכנוני.

מאז סיפוח מזרח ירושלים לשטחה רואה ישראל בתושביה הפלסטינים סרח עודף. המדיניות המיושמת בשכונות הפלסטיניות - אשר אל-עיסאווייה היא רק דוגמא אחת שלה, גם אם בוטה במיוחד - נועדה להפעיל על תושביהן לחץ מתמשך. בטווח הקצר, מטרת הלחץ היא לדכא את האוכלוסייה הפלסטינית, לשלוט בה ולהחזיקה עניה, מוחלשת ותחת חשש תמידי. במבט לעתיד וכחלק מהמדיניות הישראלית הגלויה והקבועה לשמור על העליונות הדמוגרפית בעיר, דומה שהיעד של מדיניות אכזרית זו היא שהתושבים יישרו תחת הלחץ ו"יבחרו" לנטוש את בתיהם ולעזוב את העיר.

התנהלות זו היא ביטוי מובהק לשיקולים הדמוגרפיים המנחים את ישראל, המתעדפת את האזרחים היהודים על פני אלו מהם היא סולדת: פלסטינים. התוצאה היא התעמרות מתמשכת של הרשויות הישראליות בכל תושבי העיר הפלסטינים, ובתוכם הדוגמא הקשה המוצגת בפירוט בדו"ח זה: כ-22 אלף תושבי אל-עיסאווייה. התעמרות זו, שהיא תוצאה של מדיניות מתמשכת המגובה על-ידי כל ממשלות ישראל לדורותיהן מאז 1967, חושפת ערום ועריה את סדרי העדיפויות של ישראל בחלק היחיד של הגדה המערבית אותה טרחה, לפחות עד כה, לספח באופן פורמלי: לא שוויון, לא זכויות ואפילו לא שירותים מוניציפליים מתקבלים על הדעת - אלא שימוש בכוחן של רשויות המדינה במטרה לקבע ולהעצים עוד ועוד את עליונותה של קבוצה אחת מתושבי העיר על אחרת.

אין אף שכונה במזרח ירושלים שהרשויות נגסו בה והפיקו תועלת מגזל אדמותיה כמו אל-עיסאווייה, ששטחה קטן ב-90% מאז כיבוש הגדה המערבית ב-1967. מגזל האדמות נהנו רבים: הממשלה, עיריית ירושלים, הצבא, המשטרה, רשות הטבע והגנים, האוניברסיטה העברית, בית החולים הדסה הר הצופים, תושבי שכונות הגבעה הצרפתית וצמרת הבירה, ההתנחלות מעלה אדומים ואזור התעשייה הסמוך לה. גזל אדמות שיטתי זה הוא הגורם המרכזי לצפיפות המגורים הקשה בשכונה ולעוניים של תושביה.

לא רק אדמות נגזלו מתושבי השכונה: עיריית ירושלים נמנעה במכוון לאורך עשרות שנים מהכנת תוכנית מתאר הולמת לשכונה ובכך הותירה את תושביה ללא כל אפשרויות בנייה או שירותים ציבוריים. בהיעדר כל ברירה אחרת, נאלצו תושבי השכונה לבנות יותר מאלפיים דירות ללא היתר. העירייה מצאה דרך להפיק רווחים מהמצב שאליו דחקה את התושבים באמצעות הטלת קנסות בנין בנייה ללא היתר המניבים עבורה סכומים מצטברים המגיעים למיליוני שקלים לאורך השנים.

נוסף לכל אלה, מנהלת המשטרה בשכונה בשנה האחרונה מבצע שכל מטרתו היא התעמרות בתושבים. ללא כל סיבה נראית לעין, נכנסים מדי יום כוחות משטרה גדולים לשכונה. השוטרים מסתובבים ברחובות במטרה ליצור חיכוך עם התושבים, נכנסים לבתים גם באישון לילה ומבצעים מעצרי שווא של קטינים.

דו"ח זה עוסק בשלושה היבטים של החיים בשכונה, המאפיינים במידה כזו או אחרת את התנהלותה של ישראל גם בשכונות אחרות במזרח העיר: גזל קרקעות, איסור כמעט מוחלט על בנייה ואלימות משטרתית יומיומית. על אלה יש להוסיף היבטים נוספים של המדיניות שמיישמת ישראל בעיר, המשפיעה על כל תושביה הפלסטינים: ניתוקה של מזרח ירושלים משאר שטח הגדה המערבית; הטלתן של הגבלות דרקוניות על הליכי איחוד משפחות; אפליה בוטה בהקצאת תקציבים עירוניים ובהם תקציבי פיתוח, רווחה וחינוך; איסור על פעילות פוליטית, תרבותית או חברתית בעלת גוון לאומי פלסטיני ועוד.

